

СТАНОВИЩЕ

от доц. Георги Лозанов

на конкурса за професор, обявен от ФЖМК на СУ „Св. Климент
Охридски“ в ДВ, бр. 53, 18.06.2013 г., с единствен кандидат
доц. д-р Милена Цветкова

Като дългогодишен ръководител на катедра „Печат и книгоиздаване“ във ФЖМК, включително и по време на създаването на специалността „Книгоиздаване“, в началото на становището си бих искал да подчертая **необходимостта от обявения конкурс** за научното възпроизводство на факултета, както и добре намерения му тематичен фокус. Щатните преподаватели в специалността „Книгоиздаване“ са под критичния минимум, което създава трудности не само от организационен, но и от съдържателен характер, тъй като преподаването на книгата във ФЖМК има собствена научна идеология, която се нуждае от своите академично легитимни авторитети.

Конкурсът, обслужвайки именно тази идеология, която дава основание преподаването на книгоиздаването да се пренесе върху образователния терен на масовите комуникации и в чието формулиране активно съм участвал преди 15 години, е фокусиран тематично в „книгата като медиа“. Тази идеология насочва мисленето за книгата към Маклуъновото разделение на средство и съобщение и съответно влиянието на първото върху второто, като се опира на хрестоматийно описаната от Валтер Бениямин

трансформация на рецептивните ситуации – през разпадането на „аурата“ на оригинала до новия комуникативен модел, който се създава от тиражирането му и изкушава „да виждаш книги навсякъде“, защото текстът с развитието на неговата „техническа възпроизводимост“ прониква все по-навътре във всекидневната среда, слива се с нея. Но и повече от това: независимо, че Бенямин извежда новия комуникативен модел спрямо изображението, той е зададен от тиражирането на писмения текст и в този смисъл **книгата е (моделно) първата медиа**, която ни въвежда в епохата на масовите комуникации. Така изучаването ѝ във ФЖМК не само има потенциал да разшири разбирането за нея, но без нея трудно могат да бъдат разбрани другите медии, преподавани във факултета.

Преподавателската и изследователската дейност на единствения кандидат в конкурса – доц. д-р Милена Цветкова, я поставя в центъра на очертаня проблемно-тематичен кръг около книгата. Тя не само че от 2001 г. чете едноименен лекционен курс – „Книгата като медиа“, но и другите ѝ курсове за бакалаври и магистри – „Читател и четене“, „Теория на четенето“, „Съвременно световно книгоиздаване“, „Еротика на книгата“, „Книга и лайфстайл“, повече или по-малко говорят за същото, портретират „в детайл“ медийния образ на книгата, вадят различни нейни комуникативни аспекти. Действително, **откроява се една втора линия на научните ѝ интереси – към четенето**, но и по нея в последна сметка доц. Цветкова следи изместването на акцента от текста към рецептивната ситуация, в която е попаднал, към

медиатизирането му, към постструктуралистското преразпределение на комуникативните роли „автор” и „читател”, към живота на книгата след „смъртта на автора” (Ролан Барт). В поредица от публикации още от началото на изследователската ѝ кариера въпросите къде и как четеш започват да стават по-важни от въпроса какво четеш, защото във възприетата Маклуънова парадигма имат силата да предопределят отговора му: „Култура на компютърната страница и девиации при компютърно-екранно четене“, Годишник на ФЖМК, т. 9, 2002, „Как компютърът реабилитира културата на четенето“, списание „Наука“, 2002, № 3, „Медиаспецифика на книгата“, Годишник на ФЖМК, т. 10, „За новия стар смисъл на книгата като медия“, доклад на XIII годишна конференция на СБИР, публикуван и в списание „Schèma et schèmatization”, 2003, № 59, „РС и култура на четене“, е-Демокрит, Информационен център за новини и ресурси в българската наука, „Младото“ четене срещу библиотеката“, LiterNet, 04.04.2008, № 4, „Библиотеката – неактуално място за четене“, списание „Библиотека“, 2008, № 5-6, „Библиотеката-грешница“, 4Publishing, 12. 2009, № 1, „Човекоцентричен подход към понятието „информация“, Годишник на ФЖМК, т. 11, 2004/2005, „Лесни за четене“ издания. Четене с възражения“, Годишник на ФЖМК т. 12, 2005/2006, „Културните практики „четене“ и „гледане“. Методика на паралелната авторефлексия“, Годишник на ФЖМК, т. 15, 2008/2009, „Неврофизиологични основи на четенето“, Годишник на ФЖМК, т. 16, 2009/2012, „Социологически проучвания на читателската активност и съдържателната читателска култура. Дефицити и

дисфункции“, Годишник на ФЖМК, т. 17, 2010/2012, „Неуловимият читателски избор. Библиопсихологична симетрия между книгата и читателя“, Годишник на ФЖМК, т. 18, 2011/2013.

Научното проблематизиране на четенето, което впрочем приобщава, макар и от друга гледна точка, доц. Цветкова към една негубеща актуалност от 80-те години на миналия век интерпретативна традиция в теорията на литературата, е тема на дисертационния ѝ труд за получаването на образователната и научна степен „доктор“ „Четенето – антиманипулативен фактор. Индивидуалност и аудиовизуална манипулация“ (1999) и добива представителност за работата ѝ в монографията „Информационна култура: Името на четенето“, която след близо десетилетие през 2009 излиза във второ допълнено издание. Интересното тук е диверсификацията на четенето като интелектуален опит: от една страна то е разгледано като базово умение за интеграцията към информационната култура, чиято роля единствено може да нараства, а от друга като проява на висока компетентност, формираща културни елити.

Дори само изредените дотук публикации, както и конференциите и форумите, на които те обикновено са резултат, заедно с експертната активност на доц. Цветкова в и извън академичното пространство, представят изграждането на един изследовател със собствена, упорито следвана, програма, чиято основна задача е връщането на научния интерес към книгата, когато тя все повече изглежда „прочетена книга“ за хуманитаристиката. В този смисъл водеща за нея става гледната

точка на изненадата – на всяка цена да докаже, че книгата през ХХІ век вече не е това, което изглежда: тезите ѝ разчитат повече на провокация, отколкото на аргументация, тръгват от и стигат до парадокси, не се боят от противоречивост, фрагментарност и произволност.

Този изследователски маниер намира своята „голяма сцена” в труда ѝ (отново едноименен) **„Книгата като медия”**, издаден през 2012 година от „Enthusiast” и рецензиран от проф. д-р Христо Кафтанджиев и доц. д-р Орлин Спасов, който може да се приеме за основен в представянето ѝ на конкурса за професор и има претенция – и като заявка на заглавието и обем на изданието (600 страници), да е фундаментален. Целта му е същата, която придава последователност на изследванията на доц. Цветкова: да освободи книгата от исторически възникналите и „попътно” наложилите се представи за книгата, да ги преформулира. Текстът е движен от имплицитна драматургия, според която книгата и представите за книгата влизат в противоречие, защото изостават спрямо нейното собствено развитие (не успяват да го отразят и да доведат до „общонаучна” дефиниция на книгата) и така го задържат, теглят книгата към миналото и излагат на риск бъдещето ѝ. Доц. Цветкова дори подрежда в дванадесет позиции тези задържащи представи – тя въобще има склонност към списъците-класификации, често и графично поднесени, които хем издават респект към рационалната строгост, хем не искат да му се подчинят и допускат постмодерна еkleктичност в систематизирането. Тъкмо по посока на подобно научно раздисциплиниране се търси изход от трудностите пред

научното дефиниране на книгата. Доц. Цветкова залага конкретно, а и е видимо повлияна в общия дух на труда си от твърдението на Умберто Еко, че книгата е „предмет, който прилича на книга”. Тоест, дефиницията става възможна, едва когато дадеш по-голяма тежест на непосредствените впечатления на читателя отколкото на дистанцираните аргументи на изследователя. Шансът на втория е да се откаже от „самодостатъчността” си и да следва първия.

Във възраженията си срещу заварените представи за книгата доц. Цветкова има два доминиращи фокуса: свеждането ѝ до текст, до литература, и съответно – до тяло, обикновено хартиено, затворено „между две корици”. Доколкото това са и двете най-мощни традиции в нейното разбиране, влезли в активна културна самозащита заради усещането за заплахата от развитието на комуникативните технологии и отстъплението на словото пред изображението, трудът веднага печели опоненти и открива фронтове, настоява, че книгата днес не може да бъде мислена в готови схеми, а само в дебат и „в движение”. В известен смисъл подходът – наслагването на разнопосочни аргументи, извлечени от психологията, техниката, религията, бита, правото, историята, изкуството и пр. на принципа „всичко върши работа”, е деконструктивистки в аналогия с „подривната стратегия”, въведена от Жак Дерида.

Деконструкцията на заварените представи се организира именно от заявеното още в заглавието твърдо, но и твърде често оспорвано, убеждение, за което си заслужава да влезеш в „научен бой”, че книгата е медиа. Самото понятие „медиа” е не по-малко

смътно от понятието „книга” и доц. Цветкова разчита на херменевтичната техника да огледаш едно в друго две смътни понятия, за да се прояснят взаимно. В крайна сметка сред многото цитирани разбирания тя сякаш приема едно антропологично, според което медиата пренася (вкарва) текста (разказа) в „човешка ситуация”, включва го в нечия културна идентичност и едва така той получава смисъл. Това разбиране естествено опира в единия си край до медиата като социален посредник, а в другия до медиата като „физическа протеза”. Така тя разширява полето на личността и полето на тялото, като в това разширение ги сближава. Тази конструкция обаче е изводима, но не е аналитично разгърната в труда и причината е в липсата на достатъчно социологически и философски базирана аргументация, каквато мащабът му предполага. Тя можеше да се набави – съвсем в логиката на изследването на доц. Цветкова, с по-активното позоваване на споменатия вече Валтер Бениямин, на Теодор Адорно, както и въобще на социално-технологичния критицизъм на Франкфуртската школа от средата на миналия век, тъй като процесите в сферата на масовата комуникация, които днес ни се явяват на ниво феномени, са още тогава са теоретично разпознати. Без подобни „котви” в историята на идеите, въпреки относително очертаните в труда граници на разбирането за медиата, то има склонност да нараства до „лоша безкрайност”, та чак и самите идеи да се окажат медии.

Иначе, независимо от или може би тъкмо заради „отвореното” понятие за медиа, става възможна деконструкцията на всекидневно

заложените и рефлексивно потвърдени представи за книгата – те вече не могат да я удържат, защото, избавени, както от ограниченията на носителя, така и на съдържанието им, „книги дебнат отвсякъде”. След проследяването на теоретичните перипетии на дефинициите, трудът идентифицира – в диахронен и синхронен план (и в това е основният му принос), проявленията на книгата в човешкото съществуване, като генеалогично го обвързва с тях – без книга няма човешки свят, литературата може да променя човека, но книгата, според авторката, променя свята. Тези проявления, старателно описани и класифицирани в споменатия еkleктичен маниер, са от оловната до телевизионната книга, от Библията до книгата като фон. Обхватът на „книжните” реалии, съчетаващ познатото с футуристичното, е респектиращ в тенденцията си да пренесе книгата през културното време, което „за целта” тече ту напред от книгата върху камък, ту назад към нея. Четенето е лансирано като културен ритуал без начало и край, който, подобно на религиозните, се разполага в цикличното време и тогава не е толкова изненадващо, че катедралата също се оказва книга според доц. Цветкова. Въобще, позицията ѝ има склонност на моменти напуска зоната на рационалното и да апелира към вярата. Книгата едновременно е обяснена и митологизирана в духа на Вин Вендерсовата констатация: „Разказаната история е нашия бог”.

Шестстотинте страници на труда се трупат с риск да замъглят аналитичната му конструкция, но те искат да са и „реплики към галерията” – да не би там на някого да му хрумне да се съмнява. В това си обилие той прилича повече на задъхано написан персонален

дневник, отколкото на книга за книгите, но така маркира надлъж и на шир емпиричното поле, върху което днешната хуманитаристика би могла да разработва темата – изследването като че ли преди всичко иска да покаже колко неизследвана територия е книгата днес.

Накратко, „Книгата като медиа” не разглежда книгата нито като текст, нито като вещ, а като „нещо трето”, което трябва да се мисли в екзистенциални категории. Въпреки това обаче, интересът открито е изместен към нейната вещна природа (с формите ѝ на виртуализация в съвременната комуникативна среда), вероятно защото текстът и без друго е обект на специално внимание от много науки. Доц. Цветкова приема книгата в нейната осезаемост като **артефакт или направо като арт факт, който има собствени, концептуално изводими значения**, различни от тези, които пренася. В такъв смисъл той може да се приеме за внедрена в жизненото пространство, „естествено станала” инсталация, да се разглежда в „ready made” традицията с последващите я попартови игри с тиража, вторично превърнат в оригинал, в творчеството на модерни класици като Анди Уорхол, Рой Лихтенщайн или Том Веселман.

Но докато „ready made”-обектите придобиват естетическо послание в пространственото си движение, като, подобно на писоара на Марсел Дюшан, се преместват от всекидневието в музея, то книгите-обекти могат по-скоро да разчитат на течащото време. В „Книги на въображението” (2013) доц. Цветкова пише: „Съществува теория, съгласно която едно средство за общуване се

превръща в произведение на изкуството, когато загуби своята актуалност. Ако се изхожда от тази теза при прогнозите за съвременната печатна култура, не е изключена вероятността книгите, списанията, вестниците скоро да станат произведения на чистото изкуство, обекти на съзерцание...”.

Самото издание „Книги на въображението” представя методиката, мотивацията и резултатите от проекти на студенти за техни собствени книги на бъдещето, които постигат естетическо внушение, стават „обекти на съзерцание” в обратната посока на времевата ос. Така доц. Цветкова „на терен” предава на студентите си своята убеденост, че не книгите ще излизат от обръщение, а само представите за тях.

Разнопосочната дейност на доц. Цветкова се подчинява на един продуктивен, функциониращ в последна сметка като механизъм на творчески самоконтрол, дуализъм в мотивациите: футуристичността, провокативността, експерименталността, ексцентричността, та дори езотеричността на търсенията ѝ, въобще говоренето „на едро”, съжителстват с почти ученически респект пред авторитетите и институционалните задачи, с **трудолюбивост, изпълнителност, подреденост и приложност в практическото поле, очертано от специалността на висшето ѝ образование – „Библиотекознание и библиография“** във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Включително (сред не малкото, особено по-ранни, публикации със собствени приноси в тази сфера) и до невидимото като авторско присъствие изготвяне и издаване в

книги на библиографиите на професорите от СУ „Св. Климент Охридски” Веселин Димитров, Марко Семов и Андрей Пантев.

Заедно с интердисциплинарните рефлексии и заемането на „несистемни” научни позиции доц. Цветкова като че ли следва една, буквализирана до учебно помагало, версия на дълбоко възприетото от нея разбиране на Маклуън, че комуникативните форми предопределят съдържанието: стремежът ѝ да изведе на „жанрови правила” на научното писане и да ги преподава на студентите, за да им помогне, докато учат, да стават учени. В полза на това тя вижда част от собствената си академична реализация в четенето на курсове, които пряко обслужват чуждата, като „Писане на дипломен проект и работа с източници“ или „Научноизследователски проект. Методика на дисертационно изследване“ (за докторанти). Тази дейност е осигурена и с „инструментални” изследвания като издадените през 2013 „Наука и стил. Писане на дипломен проект“ и „Цитирането. Стандарт и стил“. Тук може да се прибави и издаденото пак през 2013 изследване „Книги и четене в аудиовизуалната трансмедийност. Филмова база данни за емпиричното книгознание“, което описва над 400 филма, отразили по някакъв начин книгата и четенето и така дава възможност фикционалната образност, предизвикана от темата, да захрани научното ѝ рационализиране. Това е лесен и интригуващ „вход” към напрегната проблематика, особено полезен за студенти.

В качеството ми на дългогодишен ръководител на катедрата, чиито член е доц. Цветкова, следя развитието ѝ още от

постъпването ѝ във ФЖМК и последвалото го на академично израстване от асистент до настоящия конкурс за професор и мисля, че тя, независимо от големия хорариум, с който е натоварена, е **истински мотивиран и всеотдаен преподавател**. Това се дължи, разбира се, на комуникативните ѝ умения, но и на една по-дълбока причина, произтичаща от научните ѝ позиции: да убеди идващите поколения, че основополагащата културна роля на четенето и книгата ще се запази в променящата се медийна среда. И фактът, че и те на свой ред активно я търсят в този диалог „през катедрата” се доказва от повечето от 100 научни ръководства на дипломни работи и не малко на докторанти, както и на проектите, които тя осъществява с бъдещите книгоиздатели. Доц. Цветкова участва в академичния живот не в плана на служебното задължение, а на персоналната загриженост, изгражда колегиални връзки, влага организационна енергия, съдейства за институционална стабилност на ФЖМК, особено по време на кампаниите за акредитирането му.

В резултат на своята научна убеденост и академична добросъвестност, на множеството си публикации още от студентската скамейка и на разнопосочните си публични изяви тя вече е разпознато име сред авторитетите на книгата у нас и има качества да бъде университетски професор. Затова предлагам на уважаемото жури да гласува, а разбира се и сам ще гласувам за **присъждането на доц. д-р Милена Иванова Цветкова на званието професор по Обществени комуникации и информационни науки (журналистика – книгата като медия)**.